

Biblioteka
FILOZOFIJA

Urednik
Petar V. Arbutina

Naslov originala
René Descartes
LES PASSIONS DE L' ÂME

Rene Dekart

STRASTI DUŠE

Prevod i pogovor
Milan Tasić D.

Beograd
2023
DERETA

DEO PRVI

O STRASTIMA UOPŠTE I POSEBNO O ČOVEKOVOJ PRIRODI

1. *Što je strast [trpljenje¹] s obzirom na subjekat,
u odnosu na nešto drugo, uvek je delovanje*

Nema ničeg da bolje pokaže koliko su nam nauke koje dolaze od starih oskudne, kao što je to ono što su pisali ovi o strastima. Jer, iako je ova stvar oduvek veoma istraživana, a i ne odaje utisak nečeg najtežeg – pošto strasti svako iskušava sam, pa u razotkrivanju njihove prirode nema potrebe za zapažanjima sa strane – ipak je ono što su o tome poučavali stari u osnovi tako malo i, većim delom, malo uverljivo, da nikakvu nadu da se približim istini neću imati ne udaljim li se od puteva što su ih ovi sledili. Biću stoga ovde naveden da pišem na način kao da obrađujem nešto što niko do mene i nikada nije dirao. A polazim od toga da je sve što se čini, ili iznova dešava, od filozofa najčešće nazivano trpljenjem, s obzirom na subjekat koji ga doživljava, a delovanje, u odnosu na subjekat koji to omogućava. Na taj način, iako su često delatno i trpno lice sasvim različiti, delovanje i trpljenje ne prestaju da uvek budu ista stvar, samo sa dva naziva, zavisno od dva različita subjekta na koja se mogu da odnose.

¹ Francuska reč *passion* ima značenje kako „strasti”, tako i „trpljenja” (Sve napomene u tekstu su prevodiočeve ukoliko nije drugačije naznačeno).

2. Da bismo upoznali strasti duše, njihove funkcije valja da odvojimo od funkcija tela

Isto tako, smatram da mi ne uočavamo bilo šta što bi na našu dušu delovalo neposrednije od tela s kojim je ona povezana i da zato moramo da mislimo da ono što je u njoj trpljenje, obično je za njega delovanje. Stoga nema boljeg puta do poznavanja trpljenja od istraživanja razlike između duše i tela, ne bismo li saznali čemu od ovih treba da pripišemo svaku od naših funkcija.

3. Koje pravilo treba slediti u tom cilju

U tome nećemo naići na velike teškoće, imamo li u vidu da sve ono što iskušavamo u sebi – a isto vidimo da se može naći i u sasvim neoduhovljenim telima – treba jedino pridati našem telu i da, suprotno, sve što otkrivamo u sebi, a čije se pripadanje nekom telu ne može da pojmi, mora biti pripisano našoj duši.

4. Toplota i pokreti udova potiču od tela, a misli iz duše

Dakle, pošto ne shvatamo da ma na koji način telo može da misli, imamo razloga da verujemo da sve naše misli pripadaju duši. A pošto ne sumnjamo da ne postoje neoduhovljena tela, koja se na isto toliko, ili više različitih načina nego naša mogu da kreću i imaju barem toliko ili više toplote (što se u iskustvu uočava na plamenu, koji ima mnogo više toplote i kretniji sam nego što je to slučaj sa ma kojim delom našeg tela), moramo da verujemo da sva naša toplota i svi pokreti, ukoliko ne zavise od misli, pripadaju samo telu.

5. Pogrešno je verovati da duša daje telu kretanje i toplotu

Time ćemo izbeći značajnu pogrešku u koju su mnogi upadali, a za koju držim da je glavni uzrok koji je sprečavao da do sada

ne budu kako valja objašnjena trpljenja i druge stvari koje se tiču duše. A sastoji se u tome da se zamišljalo, pošto su sva mrtva tela bez toplote i lišena pokreta, da odsustvo duše uslovljava prestanak pokreta i toplote. Pa su ljudi bez osnova verovali da prirodna toplota i telesni pokreti zavise od duše, a morali su da misle drugačije, da se, kad umiremo, duša odvaja samo stoga što ova toplota prestaje i što se raspadaju organi koji služe kretanju tela.

6. Kakva je razlika između živog i mrtvog tela

Da bismo, dakle, izbegli ovu pogrešku, uzećemo da smrt ne dolazi greškom duše, već jedino jer je povređen neki od glavnih delova tela. I smatraćemo da se telo živog čoveka onoliko razlikuje od tela mrtvog, koliko se jedan časovnik – ili drugi automat (kao mehanizam pokretan sam od sebe), pošto je navijen i sadrži telesni princip kretanja za koji je načinjen, kao i sve što njegov rad potrebuje – razlikuje od istog časovnika ili mehanizma kad je ovaj slomljen i pošto je princip njegovog ustrojstva prestao da deluje.

7. Kratko objašnjenje delova tela i pojedinih njegovih funkcija

Da bih to učinio razumljivijim, objasniću ovde, u nekoliko reči, celovit način na koji je napravljena mašina našeg tela. Nema nikog ko ne bi znao da se u nama nalaze srce, mozak, utroba, mišići, nervi, arterije, vene i slične stvari. Zna se i da, kad jedemo, hrana silazi u želudac, u creva i da njen rastvor odatle otiče u jetru i u sve vene, gde se meša sa krvlju koju ove sadrže, te tako uvećava njenu količinu. Oni koji su i najmanje upoznati sa medicinom znaju, osim toga, kako je sastavljeno srce i kako sva krv iz vena može lako da istekne iz šuplje vene u njegovu desnu stranu, da otuda pređe u pluća krvnim sudom koji se naziva arterijska vena, vrati se potom odatle sudom zvanim venska arterija u levu stranu srca i, najзад, ode u veliku arteriju, čiji su ogranci razliveni po čitavom telu. I svi

oni koje autoritet starih nije potpuno zaslepio, pa su hteli da otvore oči i provere Harvijevo (*Harvey*) mišljenje o kruženju krvi, ne sumnjaju u to da su vene i arterije tela kao potoci kojima neprestano i brzo protiče krv, otpočinjući svoj tok iz desne šupljine srca, putem arterijske vene, čiji su ogranci raspršeni po plućima i povezani sa granama venske arterije, kojom iz pluća otiče u levu stranu srca. Odatle zatim ona odlazi u veliku arteriju, čije su, po čitavom telu razlivene grane, spojene sa granama šuplje vene, koja ponovo istu krv dovodi u desnu šupljinu srca. Tako da su te dve šupljine kao brane, kroz svaku od kojih čitava krv prođe, pri svakom od svojih kruženja kroz telo. Osim toga, zna se da svi pokreti udo-va zavise od mišića i da su ti mišići jedni drugima suprotstavljeni na način da kad se jedan od njih skupi, on k sebi privlači deo tela za koji je vezan, čineći da se u isto vreme izduži njemu suprotan mišić. Ako se pak drugi put desi da se ovaj poslednji skрати, to dovodi do istezanja prvog, koji povlači za sobom deo tela kome su i jedan i drugi pripojeni. Najzad, znamo da svi pokreti mišića, kao i sva čula zavise od nerava, koji su poput vlakana ili cevčica što se spuštaju iz mozga, a kao i ovaj, sadrže izvestan veoma pokretljiv vazduh ili vrlo prefinjen vetar, nazvan „životinjski duhovi“.

8. *Koji je princip svih ovih funkcija*

No, obično se ne zna na koji način ovi životinjski duhovi i nervi utiču na pokrete i na čula, niti pak na kom se telesnom principu zasniva njihovo delovanje. Zato, mada sam u drugim spisima već nešto od toga dodirnuo, neću propustiti da ovde sažeto iznesem to da za života traje u našem srcu jedna neprestana toplota, koja je vrsta ognja, koji održava ovde venska krv i da je ta vatra telesni princip svih pokreta delova našeg tela.

9. *Kako se ostvaruju pokreti srca*

Njegov je prvi zadatak da širi krv kojom su ispunjene srčane šupljine; a to je razlog što ona, težeći da zahvati više mesta, burno prelazi iz desne šupljine u arterijsku venu, a iz leve u veliku arteriju. A onda, pošto širenje prestane, ponovo ulazi krv iz šuplje vene u desnu šupljinu srca, a iz venske arterije u levu. Jer se na ulazima u ova četiri suda nalaze mali zalisci, tako postavljeni da omogućе ulazak krvi u srce samo putem dva poslednja suda, a izlazak jedino putem druga dva. Nova krv, ušla u srce, trenutno se tu zatim razređuje, na isti način kao i prethodna. I samo se u tome sastoji puls ili otkucaj srca i arterija, koji se ponavlja onoliko puta koliko u srce ponovo uđe krv. Takođe, samo to omogućava krvi njeno kretanje i čini da ova neprestano i vrlo brzo protiče kroz sve arterije i vene. Na taj način, ona odvodi toplotu, koju prima u srcu, do svih drugih delova tela kojima služi kao hrana.

10. *Kako životinjski duhovi nastaju u mozgu*

No, ono što je ovde najvažnije je to da svi najživlji i najprefinjeniji delići krvi, koje bi toplota razradila u srcu, neprestano i u velikoj količini ulaze u šupljine mozga. A razlog da ovamo dospevaju pre no drugde jeste taj što krv, koja velikom arterijom izlazi iz srca, počinje svoj tok pravom linijom ka mozgu, ali u njega ne može da prodre sva jer su prolazi ovde vrlo uski, pa njeni najpokretljiviji i najprefinjeniji delići prolaze tu sami, dok se ostali razlivaju u sve druge delove tela. Upravo ti, najprefinjeniji delići krvi, tvore životinjske duhove. U tu svrhu, nema potrebe da oni pretrpe neku promenu u mozgu, osim da budu ovde razdvojeni od drugih, manje suptilnih delića krvi. Jer, ono što ja nazivam duhovima samo su tela, bez ikakvih drugih svojstava, sem što su kao čestice mala i što se veoma brzo kreću, slično česticama plamena koji izlazi iz plamenika. Zato se te čestice krvi nigde ne zaustavljaju i kada

jedne od njih ulaze u moždane šupljine, druge već otuda izlaze, kroz pore na njegovoj supstanciji. Te pore ih odvođe u nerve, pa otuda u mišiće, putem kojih one pokreću telo, na onoliko različitih načina koliko je to samo moguće.

11. *Kako nastaju pokreti mišića*

Jer, kao što je rečeno, jedini uzrok svih pokreta udova je taj što se neki mišići skupljaju, a drugi, njima suprotstavljeni, izdužuju se. Jedini pak uzrok što se neki mišić više skraćuje od mišića nasuprot njemu, jeste taj što, bilo to i najmanje, iz mozga više dolazi duhova prvom, nego drugom mišiću. Duhovi koji neposredno dolaze iz mozga nisu, sami po sebi, dovoljni za pokretanje ovih mišića, nego primoravaju druge duhove, koji se već nalaze u njima, da vrlo brzo izađu iz jednog i pređu u drugi mišić. Usled toga, mišić iz kojeg duhovi izlaze postaje duži i opušteniji, dok se mišić u koji ovi naglo ulaze nadima pod njihovim uticajem, skraćuje se tako i povlači ud kome je pripojen. To je lako shvatiti samo ako se zna da je tek vrlo malo životinjskih duhova koji neprekidno iz mozga dolaze u mišić, ali da se uvek, unutar svakog od njih, nalazi mnoštvo drugih duhova, koji se ovde vrlo brzo kreću, ponekad vrteći se na mestu gde se nalaze, to jest, kad ne nalaze slobodne prolaze da bi izašli, a katkad otičući u suprotni mišić. Jer se na svakom od ovih mišića nalaze sitni otvori, kojima ti duhovi mogu da prelaze iz jednog u drugi. Otvori su tako podešeni da kada duhovi koji ka jednom mišiću dolaze iz mozga sadrže ma i neznatno više snage od duhova koji odlaze ka drugom, oni otvaraju sve ulaze kroz koje duhovi drugog mišića mogu da pređu u prvi, a u isto vreme zatvaraju sve izlaze kojima bi duhovi ovog mišića mogli da pređu u drugi mišić. Na taj se način duhovi, ranije sadržani u ova dva mišića, vrlo brzo sjedinjuju u jednom od njih, šireći ga tako i skraćujući, dok se u isto vreme drugi mišić izdužuje i opušta.

12. Kako spoljašnji predmeti deluju na organe čula

Ostaje još da ovde saznamo razloge zbog kojih duhovi ne teku uvek na isti način iz mozga u mišiće i što ponekad dolaze više ka jednim, nego ka drugim. Naime, uz delovanje duše, što je bez sumnje jedan od tih razloga, a što ću kasnije da objasnim, postoje u nama i dva druga, koji zavise jedino od tela, a koje valja uočiti. Prvi se sastoji u mnoštvu kretanja, koje u čulnim organima izazivaju njihovi predmeti, a to sam detaljno razjasnio u *Dioptrici*. No, da ne bi onima koji čitaju ovaj spis bilo neophodno i čitanje drugih, ponoviću ovde da treba imati u vidu sastavne delove nerava: njihovu srž ili unutrašnju supstanciju, koja se u obliku vlakana proteže počev od mozga, gde joj se nalazi koren, pa sve do krajnjih tačaka udova, za koje su ta vlakna privezana. Potom, opne koje ih obavijaju i koje, pošto su slične onima oko mozga, tvore cevčice, koje zatvaraju ova vlakna. I najzad, životinjske duhove, koji su, budući da istim cevčicama prolaze od mozga do mišića, uzrok što vlakna ostaju slobodna i napeta. Tako da i najmanja stvar koja pokrene deo tela gde je pričvršćen kraj nekog od tih vlakana, istovremeno pokreće i deo mozga odakle ono dolazi, upravo kao kada se jedan kraj neke žice pokrene, zbog povlačenja drugog kraja.

13. Delovanje spoljašnjih predmeta može na različite načine da dovede duhove u mišiće

Objasnio sam u *Dioptrici* da nam se predmeti čula vida saopštavaju tako što posredstvom providnih tela, koja se nalaze između njih i nas, pokreću na određeno mesto sitna vlakna optičkih nerava u dnu očiju, a potom i ona mesta u mozgu odakle ti nervi izlaze. Pokreću ih, kažem, na onoliko različitih načina koliko je sama pojavna mnoštvenost stvari, dok predmete duši ne predstavljaju kretanja neposredno nastala u oku već ona do kojih dolazi u mozgu. Lako je na ovom primeru shvatiti da zvuci, mirisi, ukusi,

toplota, bol, glad, žeđ i, uopšte, svi predmeti, kako ostalih naših spoljašnjih čula, tako i unutrašnjih prohteva, takođe pobuđuju izvesna kretanja u nervima, koja se, posredstvom ovih, prenose do mozga. Ta različita kretanja u mozgu, osim što duši omogućavaju da ostvari različita osećanja, takođe mogu da, i bez nje, prisile duhove da pre krenu ka jednim, nego ka drugim mišićima i tako pokrenu udove, što ću ovde pokazati samo na jednom primeru. Ako neko pred našim očima iznenada zamahne rukom, tobož da nas udari, iako znamo da nam je prijatelj, da čini to u šali i da će paziti da nam ne nanese nikakvo zlo, ipak se sa mukom uzdržavamo da ih ne zatvorimo. A to govori da se oči ne zatvaraju od strane duše, jer se to protivi našoj volji, koja je njena jedina ili barem glavna delatnost, već stoga što je mašina našeg tela tako napravljena da pokret ruke ka očima pobuđuje drugo kretanje u mozgu, koje životinjske duhove odvodi u mišiće, a ovi spuštaju očne kapke.

14. Razlike između duhova mogu isto tako da uslove razlike u njihovim tokovima

Drugi razlog koji čini da životinjski duhovi na različite načine dolaze u mišiće, jeste nejednaka pokretljivost ovih duhova i različitost njihovih čestica. Jer kad su neke od čestica življe i pobuđenije od drugih, one prve idu pravom linijom ka šupljinama i moždanim porama, pa tim putem dolaze u mišiće, gde se ne bi našle da su imale manje snage.

15. Koji su uzroci ovih razlika?

Ova nejednakost može poticati od različitih materija od kojih su sačinjeni. To se uočava na primeru onih koji bi popili mnogo vina, kada se njegove pare, pošto naglo uđu u krv, penju od srca do mozga, gde se pretvaraju u duhove, koji pak, budući snažniji i obilniji od duhova što se tu inače nalaze, imaju sposobnost da

pokreću telo na mnoge neobične načine. Ta nejednakost duhova može isto tako da potiče od različitih stanja srca, jetre, stomaka, slezine i drugih delova koji doprinose njihovom nastanku; jer, pre svega, valja uočiti ovde izvesne sitne nerve u osnovi srca, koji služe da prošire ili suze ulaze u ove šupljine, usled čega krv, šireći se tu više ili manje snažno, proizvodi različito ustrojene duhove. Isto tako treba primetiti kako se, iako krv koja ulazi u srce dolazi iz svih delova tela, ipak često dešava da je iz jednih delova bude više nego iz drugih, jer je nervi i mišići ovih delova pritiskaju i pobuđuju više. Zavisno pak od različitosti delova koji šalju više krvi, ona se različito širi u srcu, te otuda proizvodi duhove različitih svojstava. Na primer, krv koja dolazi iz unutrašnje strane jetre, gde se nalazi žuč, širi se u srcu drugačije od one koja dolazi iz slezine, ova pak drugačije od krvi koja ide iz vena ruku ili nogu i, najzad, poslednja, sasvim drugačije od rastvora hrane, kada ovaj, pošto izađe iz stomaka ili iz creva, naglo prođe kroz jetru, na putu ka srcu.

16. Kako se udovi mogu da pokrenu putem čulnih predmeta i putem duhova, bez pomoći duše

Valja, na kraju, primetiti i da je mašina našeg tela tako napravljena da promene koje nastupe u kretanjima duhova mogu da dovedu do toga da se, u većoj meri od drugih, otvore izvesne pore u mozgu i, obratno, kad god je neka od ovih pora, pod uticajem nerava koji opslužuju čula, više ili manje otvorena no obično, ta okolnost menja u mišiće koji pokreću telo, na način uobičajen za tu vrstu delovanja. Tako svi pokreti koje izvodimo bez učešća volje (do čega dolazi često kad dišemo, koračamo, jedemo, odnosno, izvodimo radnje koje su nam zajedničke sa životinjama), zavise tek od sklopa naših udova i od toka koji duhovi, pobuđeni toplotom iz srca, prirodno slede u mozgu, nervima i mišićima, upravo onako kao što rad časovnika omogućava sama sila njegove opruge i oblik njegovih točkića.

SADRŽAJ

DEO PRVI	
O strastima uopšte i posebno o čovekovoј prirodi . .	7
DEO DRUGI	
O broju i poretku strasti	35
DEO TREĆI	
O posebnim strastima	81
POGOVOR	
<i>Milan Tasić D.</i>	111

Rene Dekart
STRASTI DUŠE

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Vesna Crepuljarević

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-496-9

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2023.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

177.61

14 Декарт Р.

ДЕКАРТ, Рене, 1596–1650

Strasti duše / Dekart ; prevod i pogovor Milan Tasić D. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2023 (Beograd : Dereta). – 119 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Filozofija / [Dereta])

Prevod dela: Les passions de l' âme / Descartes. – Tiraž 1.000. – Napomene uz tekst. – Pogovor: str. 113–119.

ISBN 978-86-6457-496-9

а) Декарт, Рене (1596–1650) – „Страсти душе“

COBISS.SR-ID 119795465